

УДК 347.9

Жукевич Ігор Васильович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ЗАКОНОДАВЧІ КОЛІЗІЇ ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВИХ РІШЕНЬ ТА УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

У статті проведено аналіз деяких новел законодавства України про виконавче провадження. Висвітлено законодавчі колізії при виконанні судових рішень та ухвал в цивільних справах. Внесено пропозиції щодо вдосконалення Закону України «Про виконавче провадження», цивільного процесуального законодавства України.

Ключові слова: колізії, виконавче провадження, державний виконавець, цивільні справи, рішення суду, ухвала суду.

Постановка проблеми. 9 березня 2011 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових) осіб», що був прийнятий Верховною Радою України 4 листопада 2010 року. Вказаним законодавчим актом, у новій редакції викладено Закон України «Про виконавче провадження», який регулює порядок примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових) осіб. Завдяки виконавчому провадженню забезпечується реальний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, юридичних осіб та інтересів держави. Проте невиконання рішень судових органів залишається основною проблемою судочинства. За статистикою першої половини 2012 року підлягало примусовому виконанню 5849652 виконавчих документи, з яких залишок виконавчих документів на кінець звітного періоду складає – 3294646 [1]. Тобто 56 % виконавчих документів залишаються невиконаними, що є дуже низьким показником виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів. У країнах Європейського Союзу цей показник сягає 15-20 % [2, с. 13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних та практичних питань проблем виконання рішень присвячено велику кількість наукових праць вітчизняних дослідників. А зокрема, Ю. Білоусов, М. Вікут, О. Гетьманцев, Л. Гребьонкіна, П. Заворотько, Я. Зейкан, О. Кармазін, В. Комаров, О. Лавринович, І. Спасибо-Фатеева, О. Угриновська, С. Фурса, М. Штефан, С. Щербак та інші.

Проте, недостатньо вивченими залишаються питання виконання рішень та ухвал у цивільних справах після прийняття нового закону України «Про виконавче провадження» та усунення суперечностей в деяких нормах процесуального законодавства та законодавства України про виконавче провадження.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення колізійних норм деяких новел законодавства про виконавче провадження при виконанні судових рішень та ухвал у цивільних справах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз нового Закону України «Про виконавче провадження» та практика його застосування свідчать, що у ньому є багато суперечностей, які необхідно усунути. Зупинимось на деяких із них. Так, зокрема, державний виконавець відмовляє у відкритті виконавчого провадження у випадку неподання виконавчого документа та неподання заяви про відкриття виконавчого провадження (п. 2 ч. 1 ст. 26 нового Закону). Відповідно до пункту 7 частини першої статті 26 нового Закону, державний виконавець зобов'язаний відмовити у відкритті виконавчого провадження, якщо виконавчий документ повернуто стягувачу за його заявою (крім виконавчих документів про стягнення аліментів та інших періодичних платежів). Проте, за частиною шостою статті 147 нового Закону повернення виконавчого документа стягувачу за письмовою заявою стягувача (п.1 ч. 1 ст. 47 нового Закону), не позбавляє його права повторно пред'явити виконавчий документ до виконання протягом строків, встановлених статтею 22 Закону [3]. Таким чином, між пунктом 7 частини першої статті 26 та частиною шостою статті 47 нового Закону наявна колізія, оскільки, практично за однією підставою (повернення виконавчого документа стягувачу за його заявою) дозволяється відмовити у відкритті виконавчого провадження або повернути виконавчий документ стягувачу, що є неприпустимо. Наслідки відмови у відкритті виконавчого провадження та повернення виконавчого документа є різними. У першому випадку виконавчий документ не може бути надалі прийнятий до виконання, в другому випадку – виконавчий документ можна повторно пред'явити до виконання в межах строків виконавчої давності.

Пункт 7 ч. 1 ст. 47 Закону України «Про виконавче провадження» передбачає повернення виконавчого документа стягувачу у випадку, коли боржника – фізичну особу чи майно боржника не виявлено протягом року з дня оголошення розшуку і проведення розшуку органами внутрішніх справ (крім випадків, коли виконанню підлягають виконавчі документи про стягнення аліментів, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, у зв'язку з втратою годувальника, а також виконавчі документи про відібрання дитини). Фактично ця підстава створює передумови невиконання судового рішення якщо заходи щодо пошуку боржника чи його майна виявились безрезультатними. А за ч. 3 ст. 75 Закону України «Про виконавче провадження» разі якщо виконати рішення без участі боржника неможливо державний виконавець вносить постанову про закінчення виконавчого провадження, яка затверджується начальником відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, і повертає виконавчий документ до суду чи іншого органу (посадової особи), що його видав. Тобто, стягувачу як стороні виконавчого провадження, не забезпечується реальне виконання через повернення виконавчого документа або через закриття виконавчого провадження.

І навіть, якщо боржник наявний, але у нього немає ніяких активів, то виходячи із норм Закону не зовсім зрозуміло, за рахунок чого можна погасити борг в примусовому порядку. Так, дійсно, згідно ст. 89 Закону України «Про виконавче провадження» передбачається і накладення штрафу на боржника-фізичну особу, і у разі повторного невиконання без поважних причин – штрафу у подвійному розмірі, і звернення з поданням до правоохоронних органів про притягнення боржника до кримінальної відповідальності. Проте, і надалі, невирішеним для стягувача залишається основне питання – реальне

виконання рішення суду з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних його прав, свобод чи інтересів.

Санкція ч. 1. ст. 382 КК України передбачає за умисне невиконання судового рішення штраф від 500 до 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк до трьох років. Можливо, доцільно передбачити покарання у вигляді громадських робіт із стягненням на рахунок стягувача сум за невиконаним рішенням суду. Хоча виплати, які здійснюються державою засудженим є мізерними, а тому стягувачу прийдеться чекати на реальне виконання рішення не один рік.

Частиною 7 статті 28 нового Закону встановлено, що виконавчий збір стягується у разі завершення виконавчого провадження з усіх підстав, передбачених ст. 49 нового Закону, у т. ч. у разі визнання судом відмови стягувача від примусового виконання рішення суду; смерті стягувача чи боржника або ліквідації юридичної особи – сторони виконавчого провадження; скасування рішення суду або визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню; повернення виконавчого документа без виконання на вимогу суду [3]. Цілком очевидно, нагальною є потреба внесення змін до цієї норми нового Закону, оскільки стягнення виконавчого збору за вказаних обставин є абсолютно абсурдним.

З набранням чинності новим Законом державний виконавець задля забезпечення виконання рішення змушений застосовувати нові заходи примусового виконання, що передбачені п. 1 ст. 32 нового Закону, а саме – звернення стягнення на майнові права боржника. При цьому слід зазначити, що, передбачивши звернення стягнення на майнові права боржника, новий Закон, на жаль, ніяким чином не регулює та не регламентує цю процедуру.

Дещо невдало виписано положення частини четвертої ст. 63 нового Закону «Звернення стягнення на будинок, квартиру, інше приміщення та земельну ділянку фізичної особи». З одного боку, положення ст. ст. 25, 52 та 57 нового Закону встановлюють право державного виконавця винести постанову про арешт майна боржника, з другого – ч. 4 ст. 63 нового Закону визначає, що накладення арешту на будинок чи інше нерухоме майно боржника – фізичної особи здійснюється лише після надходження документального підтвердження його належності боржнику [3]. Слід зазначити, що згідно з старою редакцією Закону України «Про виконавче провадження» після документального підтвердження належності будинку боржнику виконавець здійснював його арешт шляхом опису, тобто спочатку державний виконавець накладав арешт на майно (будинок) боржника та оголошував заборону на його відчуження, а після надходження документального підтвердження належності боржнику будинку здійснював його опис та арешт.

Відповідно до статті 176 нового Закону, рішення про поновлення на роботі буде вважатися виконаним з дня видачі відповідного наказу або розпорядження, тоді як згідно з старою редакцією Закону таке рішення вважається завершеним з моменту фактичного допущення працівника до виконання попередніх обов'язків на підставі відповідного акту органу, що прийняв рішення про звільнення або переведення працівника. Очевидно, що редакція попередньої редакції Закону в частині виконання рішення про поновлення на роботі шляхом допущення працівника до виконання попередніх обов'язків більш вдала. Відсутність цього положення в новому Законі може призвести до виникнення проблем при поновленні працівника: де-юре він буде поновлений за наказом, а де-факто може бути не допущений до роботи.

Як вбачається із ч. 2 ст. 18 зазначеного Кодексу України адміністративного судочинства окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, їх посадова чи службова особа, крім випадків, передбачених цим Кодексом, та крім справ з приводу їхніх рішень, дій чи бездіяльності у справах про адміністративні проступки та справ, які підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам. Відповідно до ч. 1 ст. 181 КАС України учасники виконавчого провадження (крім державного виконавця) та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій, мають право звернутися до адміністративного суду із позовною заявою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби порушено їхні права, свободи чи інтереси, а також якщо законом не встановлено інший порядок судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності таких осіб. У свою чергу, Законом України «Про виконавче провадження» не встановлено іншого порядку судового оскарження рішень ДВС, оскільки згідно до положень ст. 85 цього Закону скарга у виконавчому провадженні по виконанню судових рішень на дії (бездіяльність) державного виконавця або начальника відділу ДВС подаються до суду, який видав виконавчий документ.

При зверненні до суду позивачем не із скаргою, а із позовною заявою в порядку КАС України, що повністю відповідає вимогам статей 3 та 17 КАС України, зазначені вимоги Закону України «Про виконавче провадження» не можуть бути застосовані при вирішенні підсудності, оскільки згідно КАС України скарги подаються лише за нововиявленими та винятковими обставинами. Подання позовної заяви відповідає зазначеним вище вимогам ч. 1 ст. 181 КАС України. Отже, законом не встановлено іншого порядку судового оскарження рішень державних органів, ніж подання позовної заяви до окружного адміністративного суду. Більше того, Конституція України не встановлює пріоритету застосування того чи іншого закону, в тому числі залежно від предмета правового регулювання. Немає також закону, який би регулював питання подолання колізії норм законів, що мають однакову юридичну силу.

Водночас, Конституційний Суд України у пункті 3 мотивувальної частини рішення від 03.10.1997 року № 4-зп у справі про набуття чинності Конституцією України зазначив: «Конкретна сфера суспільних відносин не може бути водночас врегульована однопредметними нормативними правовими актами однакової сили, які за змістом суперечать один одному. Звичайною є практика, коли наступний у часі акт містить пряме застереження щодо повного або часткового скасування попереднього. Загальновизнаним є й те, що з прийняттям нового акта, якщо інше не передбачено самим цим актом, автоматично скасовується однопредметний акт, який діяв у часі раніше» [4].

Отже, за наявності декількох законів, норми яких по різному регулюють конкретну сферу суспільних відносин, під час вирішення спорів у цих відносинах повинні застосовуватися положення закону з урахуванням закону в часі за принципом пріоритету тієї норми, яка прийнята пізніше.

Виходячи з наведених положень Конституції України та рішення Конституційного Суду України, а також враховуючи, що ч. 2 ст. 18 КАС України фактично змінено положення ст. 85 Закону України «Про виконавче провадження», який діяв у часі раніше, пріоритетними в даному випадку слід вважати положення ч. 2 ст. 18 КАС України.

Деякі колізійні норми щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи інших посадових осіб державної виконавчої служби містяться у ЦПК України. Так, зокрема, за ч. 1 ст. 383 ЦПК України сторони виконавчого провадження

мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їх права чи свободи. А це означає, що судові рішення (рішення суду, ухвали суду, судові накази, постанови Верховного Суду України), які ухвалені відповідно до норм ЦПК України оскаржуються до суду в порядку цивільного судочинства. Проте, на нашу думку, оскарження рішень, дій або бездіяльності державного виконавця повинно здійснюватись у порядку адміністративного судочинства, де одним із суб'єктів спору повинен бути суб'єкт владних повноважень, до якого належить Державна виконавча служба України. Такий самий порядок застосовується і до оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця у порядку господарського судочинства.

Отже, потрібно внести зміни до ЦПК і ГПК України, надавши можливість оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця до суду в порядку адміністративного судочинства. Хоча місцеві адміністративні суди, як відомо, знаходяться не в районах, а в областях, а це територіально створює деякі незручності в доступності правосуддя як для громадян, так і для відповідних районних відділів ДВС України.

Незрозумілою також є норма ч. 2 ст. 386 ЦПК України за якою, якщо заявник, державний виконавець або інша посадова особа державної виконавчої служби не можуть з'явитися до суду з поважних причин, справу може бути розглянуто за участю їх представників. Тобто, якщо або заявник або державний виконавець не з'являються на розгляд скарги, то надається можливість залучити представників. Але, доцільно було б визначити, що у разі неявки до суду з неповажних причин заявника та державного виконавця, скарга розглядається без їхньої участі заявника. Якщо ж причини неявки не встановлено або визнано не поважними, то розгляд скарги за загальними правилами судочинства повинен бути відкладений.

У цілому новою редакцією Закону «Про виконавче провадження» удосконалено положення старого Закону по виконання судових рішень та ухвал в цивільних справах, що, безумовно, є позитивним аспектом. І хоча деякі положення нового Закону недосконалі, суперечливі, вимагають вдосконалення під час практичного застосування з можливою подальшою зміною норм, він все ж таки більш чітко закріпив процедуру вчинення виконавчих дій із негативними наслідками для боржника, конкретизував багато інших положень, що буде сприяти поліпшенню ситуації в питанні виконання судових та інших рішень в цивільних справах.

Список використаних джерел:

1. Звіт про роботу органів державної виконавчої служби за I півріччя 2012 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dvs.gov.ua/zvitnist.html>.
2. Теліпко В.Е. Науково-практичний коментар Законів України «Про виконавче провадження», «Про державну виконавчу службу», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Станом на 01.02.2011р. / В.Е. Теліпко. – К.: Центр учб. л-ри, 2011. – 616 с.
3. Закон України «Про виконавче провадження» в редакції Закону № 2677-VI від 04.11.2010р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 19-20. – С. 142.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності

Конституцією України). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-97>.

Жукевич И.В. Законодательные коллизии при исполнении судебных решений и постановлений в гражданских делах

В статье анализируются некоторые новелы законодательства Украины про исполнительное производство. Раскрыты законодательные коллизии при исполнении судебных решений и постановлений в гражданских делах. Внесены propositions усовершенствования Закону Украины «Про исполнительное производство», гражданского процессуального законодательства Украины.

Ключевые слова: коллизии, исполнительное производство, государственный исполнитель, гражданские дела, решение суда, постановление суда.

Zhukevych I.V. Legislative collisions in the course of execution of judicial decisions and judgments in civil cases

The article analyzes some novels of the Ukrainian legislation on executory process. Legislative collisions in the course of execution of judicial decisions and judgments in civil cases are highlighted. The propositions on the improvement of the Law of Ukraine «On Executory process», civil procedural legislation of Ukraine are made.

Key words: collisions, execution, bailiff, civil cases, judicial judgment.

